

Sklonidba brojeva u jeziku Josipa Kozarca

Ham, Sanda

Source / Izvornik: **Studia Slavica Savariensia, 2016, 1. - 2., 168 - 178**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.17668/SSS.2016.1-2.168>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:706241>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sanda Ham
(Osijek, Hrvatska)

SKLONIDBA BROJEVA U JEZIKU JOSIPA KOZARCA

Abstract: The paper describes morphological characteristics of numerals in the language of Josip Kozarac. The declension of numerals is described with regard to the same categories in the Zagreb School norm and in the contemporary Croatian language.

Keywords: morphological characteristics of numerals – declension of numerals, the language of Josip Kozarac, Zagreb School norm

Uvod

Ovaj se rad sadržajno i metodološki oslanja na rad *Pristup jeziku Josipa Kozarca* (HAM 2009)¹. U tom se radu, ukratko rečeno, tumači zašto je za pristup jeziku bilo kojega književnika iz druge polovice 19. st., za valjanu prosudbu i opis, za razumijevanje jezičnoga sustava, potrebno uzeti u obzir jezik književnika suvremenika, normu zagrebačke filološke škole, vukovsku normu, suvremenu normu, a kada je o J. Kozarcu riječ, osim triju navedenih kriterija, potrebno je uzeti u obzir i slavonski dijalekt kao i jezik slavonskih pisaca 18. st. i početka 19. st. Rad koji čitatelj ima pred očima primjena je tih načela i kriterija na morfologiju brojeva u jeziku Josipa Kozarca i na taj način logični sadržajni i metodološki nastavak rada *Pristup jeziku Josipa Kozarca*².

Brojevi u slovnicama zagrebačke škole

Hrvatske su starije gramatike na različite načine opisivale brojeve, različite riječi i njihove oblike svrstavale u brojeve i na različite načine tumačile, opisivale i propisivale morfološka obilježja brojeva. Ta se različitost ogleda i u slovnicama zagrebačke škole.

Veber brojeve, ili njegovim nazivljem rečeno *brojnik*, dijeli u devet različitih skupina, a kriterij mu je razdiobe ponajprije značenjski: brojevi su

¹ Oba su rada, i prethodni i ovaj, bitno promijenjeni, dopunjeni i osuvremenjeni dijelovi mogega rukopisnoga doktorata, *Jezik Josipa Kozarca, sklonidbeni sustav FF*, Zagreb, 1994. Amo pripada i rad *Imenice muškoga roda u jeziku Josipa Kozarca* (HAM 2015.)

² U tom je radu uglavnom popisana i suvremena literatura o jeziku Josipa Kozarca pa čitatelja upućujem na taj rad radi potpunijega uvida u temu i pripadajuću literaturu.

glavni, redni, djelni, kakvoće, množni, društveni, prislovni, razni i ulomni (VEBER 1876: 52-57)³.

Glavni brojnici

Glavni su brojnici oni koji odgovaraju na pitanje *koliko?*, a Veber smatra da se prva četiri smatraju pridjevima, a ostali su nesklonjive imenice srednjega roda. Upozorava da su glavni brojevi od pet nesklonjivi, makar su se u starijem jeziku sklanjali. Smatra da se sklonidba izgubila jer se nisu mogli razlikovati glavni od rednih brojeva:⁴ „... *pet perah, petih perah, petim perom* itd. – No buduć da se takovim dekliniranjem glavni brojnici pomrsuju u rečenih padežih s rednima, to se za razliku u novijem jeziku, osobito štokavskom, glavni brojnici, počam od p e t, drže svuda za nesklonive samostavnike...” (VEBER 1876: 53)

Redni brojnici

Redni brojnici Veberovi ne razlikuju se bitno od rednih brojeva u suvremenim gramatičkim opisima. Sklanjaju se kao određeni pridjevi. Bitnija je razlika od suvremenoga jezika što Veber bilježi likove *dvostoti* i *trostoti* (VEBER 1876: 54).

Djelni brojnici

Djelni su brojnici ono što bismo danas smatrali prijedložnim izrazom, a Veber im sadržaj tumači kao odgovor na pitanje: *koliko svaki put: po jedan, po dva, po tri...* Suvremeno jezikoslovlje opisuje sveze koje Veber naziva *djelnim brojnicima*, ne smatrajući ih brojevima, nego sintaktičkom vezom prijedloga i broja.

Brojnici kakvoće

Brojnici kakvoće izriču koliko i ujedno koje vrste: *jednovrstan, dvovrstan, trovrstan...* Skupina su *brojnika kakvoće* i brojevi: *jedin, dvoj, troj, četver, peter...* Veberove *brojnice kakvoće* danas smatramo ili pridjevima (*jednovrstan, dvovrstan...*) ili brojevima imenicama koje danas glase: *dvoje, troje, četvero, petero...* Bez obzira kako te oblike danas nazivali, upotreba im je ista kao i prije stotinjak godina: suvremena norma napominje da se brojevnice imenice upotrebljavaju u množini kao i brojevni pridjevi – uz imenice koje su pluralia tantum i uz imenice koje znače parove ili cjeline, a i Veber navodi primjere: *dvoja vrata, troje rukavice*.

³ Veber je ovdje istaknuo štokavštinu, moguće i zbog toga što su kajkavske gramatike redovito bilježile i preporučivale sklonidbu glavnih brojeva od pet pa nadalje.

⁴ Svi su navodi i primjeri iz Vebera, Mažuranića i Kozarca preuzimani u izvornom obliku tako da je zadržan slovoispis, pravopis i jezik zagrebačke škole.

Množni brojnici

Množni brojnici odgovaraju na pitanje: kolikostruk – *jednostruk, dvostruk... stostruk* ili *jednogub, dvogub, stogub*. Brojeve tvorene prema uzorku *jedn-o-gub* suvremena norma smatra zastarjelicama, a one nastale slaganjem broja i morfema *-struk* smatra pridjevima.

Društveni brojnici

Društveni brojnici zanimljivi su s gledišta suvremenog jezika jer takvih riječi nema u suvremenom jeziku, ni u razgovornom, a ni u književnom⁵. Veberovi *društveni brojnici* odgovaraju na pitanje: koliko u društvu? *Samodrug, samotret, samočetvrt...* Značenje im je sljedeće: „... a znače: samodrug = ja, ti, on sa jednim drugom, samotret = ja, ti, on sa dva druga, itd...” (VEBER 1876: 55)

Prislovni brojnici

Prislovni brojnici odgovaraju na pitanje: koliko puta – *dvaput, petput, dva puta, pet puta; dvakrat, trikrat*. Suvremena gramatika takve brojeve smatra prilozima, a oblike *dvakrat, trikrat...* suvremena norma opisuje: „Ti su prilozii starinski ili dijalekatni prema normalnima sa – put.“ (BABIĆ 1986: 500)

Razni brojnici

Razni brojnici Veberovi ono su što danas smatramo imenicama: *dvojka, trojka, četvorka...* (nazivi za karte); *dvizac i dvizica, trećak i trećakinja...* (nazivi za životinje određene dobi); *dvojka, trojka* (vina) (nazivi za posude od dvije, tri litre).

Ulomni brojnici

Ulomni brojnici skupina su brojeva kojima se označuju razlomci. Neke od tih brojeve danas ne upotrebljavamo: *poldrugi, poltreći* i sl. Trebali bi značiti *jedan i pol, dva i pol*.

Samostavnički brojnici

Mažuranić, osim već navedenih Veberovih vrsta brojeva izdvaja i *samostavničke brojnice* – *dvojica, trojica, četvorica...* Veber ih ne smatra posebnom skupinom brojeva nego „brojničkim samostavnicima“ i govori o njima kao o glavnim brojevima.

U ovome će se radu brojevima pristupiti onako kako je to u suvremenoj našoj gramatici, opisat će se prema tomu jesu li redni i glavni. Opisat će se i brojne imenice. Posebna će se pozornost posvetiti sklonidbi brojeva i alomorfim nastavcima u sklonidbi jednine rednih brojeva.

⁵ Osim oblika - *sam* koji danas smatramo zamjenicom, a ne brojem.

Sklonidba glavnih brojeva

Sklonidba je glavnih brojeva: *dva, tri, četiri, oba, obje, obadvije, obadva*, od druge polovice 19. stoljeća pa sve do naših dana, uvijek opisivana uz normativnu preporuku koja glasi i danas kao i prije stoljeća i pol: „Brojevi dva, tri, četiri, oba, obje, obadva, obadvije upotrebljavaju se i kao nepromjenljive riječi, ali to je više obilježje razgovornoga jezika. U pažljivu njegovanu jeziku treba ih sklanjati, pogotovo kada dolaze bez prijedloga.“ (BABIĆ 1991 : 666)

Navedena preporuka govori o brojevima kao sklonjivim i nesklonjivim riječima, a jesu li sklonjivi ili ne, ovisi o tome upotrebljavaju li se u razgovornom jeziku ili književnom⁶. Osim te dvostrukosti, u slovnice se zagrebačke škole može pronaći još jedna još jedna: koje padežne oblike brojeva upotrebljavati kada brojeve sklanjamo. Preporuka je u Mažuranićevoj slovnici osobita: „Narod u nekojih okolica zemljah već zaboravio ovu pravo slovensku deklinaciju glavnih brojah; jedini brojnik *jedan* sačuvao-je posvuda svoju staru sklonitbu, a od *dva, tri, četiri* čuje se još kadšto sklonitba samo u ženskom spolu, ostali broji pet i dalje pogubiše sve padeže; pa gdęgod-se-je zaboravila sklonitba brojnikah, onde se naknadjuje onaj manjak u živućih mužkog i ženskog spola sa *dvojica* i sl., a za reči srednjega spola ili za njihova skupna imena naknadjuje-se sa *dvoje, troje*... Pak još ni s ovim nije ništa pomoženo, kad se ni ovomu *dvoje, troje* više ne zna sklonitba; jer 2. padež po Karadžiću *dvoga, troga, četvorga*, pa 3. 6. i 7. *dvoma, troma, četvorma*, ili *dvome, trome, četvorme* jest prava nakaza gramatična... Za neživuče pako stvari neima u toj pokvarenosti pako nikakve deklinacije kao to-je starinska n.p. 1) pet perah, 2) petih perah, 3) petim perom“ (MAŽURANIĆ 1866: 59). Osobitost je ponajprije u tome što Mažuranić navodi i opisuje sklonidbu glavnih brojeva od pet pa nadalje. Uz to, iz Mažuranićeve kritike Karadžićeva pristupa brojevima, posve se jasno vide nepomirljive razlike dviju normâ, vukovske i zagrebačke.

Veberova je preporuka slična, ali Veber ne govori o sklonidbi brojeva od pet pa nadalje, ali za sklonidbu dva, tri i četiri daje stare oblike. Napominje da se ta sklonidba gubi, ali napomena mu je umjerenija i ne tako oštra kao Mažuranićeva: „... glavni brojnici, počam od pet, drže se svuda za nesklonjive samostavnike... Brojnici dva, tri, četiri, dekliniraju se u novijem štokavskom jeziku kad stoje bez predloga; ali kada stoje s predlogom, vole biti nesklonivi, ter stoje sa svojim samostavnici u nom duala; n. p. vjerujem dvima svjedocima, ali čuo sam od dva svjedoka, mjesto od dvajuh svjedokah.“ (VEBER 1876: 53)

Mažuranićeva je preporuka ona koja u jeziku želi zadržati zastarjele oblike brojeva, ali tako osigurati neprekinut i ravnomjeran razvojni put hrvatskoga književnoga jezika. Ipak, Mažuranić zaboravlja da je tradicija sklanjanja glavnih brojeva od pet pa nadalje prekinuta i prije njegova doba. U pisaca je osamnaestoga stoljeća sklanjanje brojeva *pet, šest, sedam*... samo iznimno i rijetko (MARETIĆ 1910: 179). Kada je riječ o slavonskoj književnoj tradiciji

⁶ Naziv *književni jezik* upotrebljavam istoznačno nazivu *standardni jezik*.

18. st., opravdana je Mažuranićeva preporuka o sklanjanju brojeva *dva, tri, četiri*, a koja je protiv oblika koje navodi Karadžić. U tekstovima se književnika 18. stoljeća ne mogu potvrditi oni oblici brojeva koje preporuča Karadžić, oblici: *dvoga, troga, četvorga* i sl. (MARETIĆ 1910: 178).

Veber prihvaća jezično stanje svoga vremena, upozorava samo da bi brojeve koji stoje bez prijedloga trebalo sklanjati - isto kao što upozorava i naša današnja, suvremena gramatika. Maretić pak, kao lučonoša vukovske norme, u hrvatski jezik pokušava uvesti nesklonjive oblike brojeva, pozivajući se na Karadžića: „Oblicima dva, dvije, tri, četiri u nom. ak i vok. ne treba nikakve potvrde jer su veoma obični u svemu narodu i drukčije i ne mogu da glase. Nužne su potvrde za druge padeže tih brojeva... Najprije treba reći da su u Vuka, u Daničića, u narodnoj poeziji i prozi nalaze samo oblici dviju, dvjema (dvema, triju, trima, četirma), da oblika dvima, četiriju nema u tim djelima nikako, da se dviju upotrebljava samo za ženski rod, da Vuk i oblike dvjema, triju, trima uzima samo za ženski rod, a oblika četirima u njega nema.“ (MARETIĆ 1963: 225)

Uzmemo li u obzir i Daničićovo mišljenje (koje je ishodište Maretićevo) „... da se u ovijeh brojeva dva, oba, tri, četiri, nerado mijenjaju oblici, kao što su se u ostalih sa svijem prestali mijenjati...“ (DANIČIĆ 1850: 49), tada je jasno da je pitanje promjenljivosti brojeva i njihovih padežnih oblika nije samo pitanje jezikoslovnih pristupa, nego je to pitanje različitosti dvaju jezika⁷.

Različitost se jezikoslovnih pristupa očituje u tome što hrvatski gramatičari, Veber i Mažuranić svoja normativna pravila potvrđuju u hrvatskoj književnomjetničkoj tradiciji, a oni drugi, Karadžić, Daničić i Maretić svoju normu traže i potvrđuju u narodnim govorima, zanemarujući jezik hrvatske književnosti. Otuda i različitost jezika: jezik hrvatske književnosti bio je i književni jezik, a narodni je govor bio samo jedan od štokavskih dijalekata koje je tek imalo postati književnim jezikom i to nastojanjima Karadžića i Daničića, a njihova je nastojanja na hrvatsko tlo prenosio Maretić⁸.

Karadžićeva su gledišta na jezik prevladala pa su i vukovske gramatike govorile o sklonidbi brojeva pomirujući dva jezikoslovna pristupa i dva jezika: brojevi se sklanjaju, ali dativ, lokativ i instrumental broja *dva, oba* glasi za sva tri roda jednako: *dvjema, objema*.

U suvremenim se hrvatskim gramatikama brojevi sklanjaju, a za muški je i srednji rod dativa, lokativa i instrumentala: *dvama*; sklonidba je brojeva usklađena s hrvatskom tradicijom. Napomena je da se u razgovornom jeziku brojevi rijetko sklanjaju ako su s prijedlozima, ali da se to ne odnosi na njegovani izričaj. (BABIĆ 2007: 495)

⁷ O tome opširnije: HAMM 1956.

⁸ Opširnije o odnosu jezika zagrebačke škole, dijalekatnoj stilizaciji te škole i dijalekatnoj vukovskoj stilizaciji vidi: BROZOVIĆ 1977., 1985.; VINCE 1979., 1982.; HAM 1998., 2006; KATIČIĆ 2013.

Mažuranić i Veber nisu složni kada su u pitanju padežni oblici brojeva *dva*, *oba*, *obadva*.

Mažuranić (1866: 58)⁹

1. 4. 5.	dva	dvě	dva
2. 6.	dvajuh	dvijuh	dvajuh
3. 7.	dvama	dvěma	dvama

Veber (1876: 53)¹⁰

N. A. V.	dva	dvie	dva
G. P.	dvajuh	dvijuh	dvajuh
D. I.	dvima	dvjema	dvima
	(dvjema)	(dvjema)	

Razlike prema suvremenoj normi nisu samo u drugačijim padežnim oblicima, nego i u sinkretizmu padeža, danas su sinkretizirani dativ, lokativ i instrumental, a ne genitiv i lokativ. Veber, za razliku od Mažuranića, u dativu i lokativu ostavlja kao mogućnost isti padežni oblik za sva tri roda.

U Kozarčevu se tekstu takvi stari padežni oblici ne potvrđuju (ni Veberovi, ni Mažuranićevi), a ne potvrđuju se ni oblici koje navodi Karadžić.

Potvrđeno je *dvaju*, *triju* u genitivu:

- 1) i jedan od *dvaju* šetalaca (EL, 81)¹¹
- 2) poput *dvaju* ludjaka (MK, 628)
- 3) od *triju* slika najljepša (K, 170)

U lokativu je potvrđeno *dvjema* (ženski rod):

- 4) Oko pol noći razišlo se društvo po nuzkrajnim *dvjema* sobicama (P, 102)

U instrumentalu je potvrđeno *dvama* (srednj rod), *dviema* (ženski rod), *obima* (ženski rod):

- 5) oba podignuta *dvama* čuvstvima (TLJ, 98)
- 6) Kolebajući se među *dviema* ženama (MiK)

⁹ Mažuranić padeže obilježava rednim brojevima, red je padeža isti kao u suvremenim gramatikama.

¹⁰ Veber lokativ naziva prepozicional, skraćeno P

¹¹ U zagradama se navodi kratica koja znači Kozarčevo djelo i broj koji označava broj stranice u tom djelu. Kratice su sljedeće: EL – Emilijan Lazarević, Nada, I.III. – I.IV., 1987.; MD - Moj djed, Hrvatska omladina, 1887.; BK - Biser-Kata, Vienac, 1887., br: 12. – 16.; NP - Naš Pilip, Vienac, 1887., br: 36.; P - Proletarci, Vienac, 1888., br: 5. - 13.; K - Krčelići ne će ljepote, Dom i sviet, 1888., br: 11. – 14.; KG - Kapetan Gašo, Vienac, 1888., br: 23.; SŠ - Slavonska šuma, Vienac, 1888., br: 34. – 36.; MK - Mrtvi kapitali, Vienac, 1889., br: 25. – 41.; LJ - Ljudi, koji svašta trebaju, Vienac, 1891., br: 2. - 3.; MST - Među svietlom i tminom, MH, 1891.; T - Tena, Dom i sviet, 1894., br: 1. – 4.; TLj - Tri ljubavi, Prosvjeta, 1984., br: 1. – 9.; MiK - Mira Kodolićeva, Prosvjeta, 1895., br: 13. – 19.; MS - Moje susjedice, Prosvjeta, 1985., br: 1.; TD - Tri dana kod sina, Prosvjeta, 1897., br: 1.; O - Oprava, Prosvjeta, 1899., br: 3. – 7.; RuP - Rodu u pohodu, Vienac, 1899., br: 15. – 17.

8) sa *obima* gospodjama (MK, 498)

I Mažuranić i Veber kažu da se *oba*, *obje* sklanjaju kao *dva*, a svaki preporuča svoju sklonidbu. Kozarčev je oblik *obima* u skladu s Veberovim instrumentalom; *dvima/obima*, ali nije u skladu s oblikom ženskoga roda koji u Vebera glasi: *dvjema/objema*. Primjeri 4. – 6. pokazuju da Kozarac upotrebljava različite oblike za ženski i srednji rod.

Kozarac sklanja broj i kada je u vezi s prijedlogom, ali mnogobrojniji su i češći primjeri kada je broj u svezi s prijedlogom, a ne sklanja se:

9) sa *tri* strane (P, 180)

10) kod *tri* ormana (MK, 611)

12) doletila na *četiri* konja (MK, 582)

13) juri vrieme na *četiri* konja (MK, 582)¹²

14) sa *obadvie* ruke jednako dielila (TLJ, 100)

Primjer je 5. jedini u kojem je potvrđen broj koji nije u vezi s prijedlogom. Taj primjer ujedno i pokazuje da Kozarac sklanja broj koji nije u vezi s prijedlogom. Nema primjera koji bi pokazivali suprotno, svi su ostali primjeri oni u kojima je broj u vezi s prijedlogom.

U Kozarčevih se suvremenika, Kovačića (ANIĆ 1971) i Gjalskoga (SOVIĆ 1985), potvrđuju nešto drugačiji oblici brojeva: u Kovačića su oni koji odgovaraju staroj normi, a u obojice se potvrđuje sintagma - *dvije, četiri oči*, a takve u Kozarca nema; Kovačić sklanja broj u vezi s prijedlogom, a za Gjalskoga nema o tome podataka¹³.

Brojevne imenice i pridjevi

Brojevne imenice i pridjeve Kozarac upotrebljava u skladu sa suvremenom normom, a ona je ista kao i stara norma kada su u pitanju sintaktička ograničenja upotrebe brojevnih imenica i pridjeva. O takvim ograničenjima govore i Veber i Mažuranić¹⁴, a Mažuranić navodi i sklonidbu *brojnika kakvoće*: *dvoj*, a ta je slična sklonidbi brojevne imenice dvojice u suvremenom jeziku: „2. dvojega, 3. dvojemu, 6. dvojem, 7. dvojim“. (MAŽURANIĆ 1866: 61) U navedenoj se staroj sklonidbi čuva razlika u dativu, lokativu i instrumentalu i nema stegnutih oblika.

Brojevne imenice: *obojica, dvojica, trojica*... Kozarac upotrebljava samo za muškarce:

15) pa se *obojica* late posla (MK, 649)

- Vinko i Lešić

16) nakloniše se *obojica* (TLJ, 258)

- viši i niži časnik

17) sva *trojica* ćemo (TLJ, 166)

- Tordinac, Ivan, Kozarac

¹² To je jedini primjer u kojem je umjesto *četiri* potvrđeno *četri*.

¹³ Misli se da nema o tome podataka u monografiji o jeziku Gjalskoga, vidi SOVIĆ, 1985.

¹⁴ O tome vidi u ovome radu: *Brojnici kakvoće*.

18) jedanaest sinova s *trojicom* mlađjih (KG, 357)

19) odluka od barem *petorice* odvjjetnika (MST, 17)

Brojevine imenice srednjega roda upotrebljava kada su one uz imenice koje znače različite spolove:

20) oni su *oboje* mislili (MK, 612)

- Anka i Lešić

21) njih *dvoje* krenulo (MK, 581)

- Lešić i Anka

22) nas *četvero* (TLJ, 99)

Ivan, Vjera, Stjepko, Kozarac

23) i njih *troje* odoše (MST, 39)

- bračni par Božić i njihov susjed

U Kozarca nisu potvrđeni oblici na *-oro* (kao: *petoro*, *šestoro* i sl), nego samo oblici na *-ero*: *četvero* (TLJ,99), *šestero* (TLJ,99), *jedanaestero* (KG,357), *petero* (MST,65). Kozarčeva upotreba posve odgovara normi devetnaestoga stoljeća i hrvatskoj tradiciji¹⁵.

Uz zbirne su imenice i imenice pluralia tantum u Kozarca isto tako brojevine imenice srednjega roda:

23) sjedi *dvoje*, *troje* čeljadi (MST, 35)

24) čitao *dvoje*, *troje* novine (MST, 12)

25) dolaze *troje* novine (MST, 12)

U kosim su padežima potvrđeni instrumentali *dvojima*, *dvoma* i dativ *dvojoj*:

26) među njima *dvojima* (MK, 534)

27) među njima *dvoma* (MK, 550)

Oba ta oblika odgovaraju suvremenoj normi, ali ne i oblicima u Mažuranića.

28) Htjela ona *dvojoj* braći biti žena (K, 178)

Imenice stotina, tisuća, hiljada

U Kozarca se potvrđuju i sljedeće imenice: *stotina*, *tisuća* (*tisuć*, *hiljda*). Kozarac upotrebljava i nepromjenjivi oblik *sto* :

tri *stotine* (MK, 628) tri *sto* (MK, 534)

šest *stotina* (MK, 646) devet *sto* (MK, 468)

od šest *stotina* (P, 181) pet *sto* (MK, 642)

Kozarac obično upotrebljava *dvjesto*, a *dvjesta* je potvrđeno jednom (*trista* ni jednom): *sto* do *dvjesto* (MK, 534), *dvjestopedeset* (P, 78)/*dvjesta* (P, 180). Danas se oblici *dvjesta*, *trista* smatraju starinskima i pokrajinskima i/ili stilski obilježanima. Slovnice u popisu brojeva ni nemaju *dvjesta* i *trista* (samo *dvjesto*, *tristo* i *dvije stotine*, *tri stotine*), ali Veber u napomeni navodi i broj *dvjesta*, a Mažuranić osim *dvjesta* govori i o postojanju oblika *dvjesti*.

¹⁵ O odnosu sufiksa *-er/-or* vidi: BROZOVIĆ 1973.

Maretić objašnjava *dvjesta* i *dvjesti* kao ostatke stare sklonidbe broja *sto* (koja se zadržala samo kao dio navedenih brojeva), ali ništa ne govori o upotrebi.

U Kozarca je imenica *tisuća* obična i najučestalija. U dva se primjera potvrđuje *tisuć*: *tisuć* prozora (MK, 420), *tisuć* raznih sгода (MK, 420)

Hiljada (ali nikada *iljada*) potvrđuje se u svega nekoliko primjera: dvie *hiljade* (MK, 624), pet *hiljada* forinti (MK, 624), sa deset *hiljada* (MK, 534)

U suvremenim je gramatikama *hiljada* uvrštena u popis brojeva, ali uz napomenu da supostoji uz *tisuću* kao riječ stranoga podrijetla i da je uvrštena u popis brojeva samo zbog proširene upotrebe u razgovornom jeziku, a inače se smatra stilski obilježenom¹⁶. I slovnice uz *tisuću* navode i *hiljadu*: u Vebera je *hiljada* navedena kao ravnopravna *tisući*, ali se u Mažuranića uz *tisuću* *hiljada* navodi u zagradi, dakle kao sporedna i neravnopravna. Maretić pak napominje da je *hiljada* novija riječ i to iz grčkoga jezika, a *tisuća* je prava slavenska riječ od pamtivjeka.

U Kozarčevih je suvremenika, Kovačića, a posebice Gjalskoga, upotreba *tisuće* i *hiljade* u ravnopravnom omjeru.

Redni brojevi

Glavni se broj *jedan* i u Kozarca sklanja kao pridjev pa će njegova sklonidba biti opisana uz sklonidbu rednih brojeva.

Redni se brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi i u jeziku devetnaestoga stoljeća isto kao i u suvremenom jeziku. Razlika je između suvremenoga jezika i jezika zagrebačke škole ista ona koja je i u sklonidbi pridjeva – padežni nastavci.

U Kozarca je sklonidba rednih brojeva (i glavnoga broja *jedan*) ista kao i sklonidba određenih pridjeva u njegovim tekstovima: ne odgovara u potpunosti ni jednoj normi. Međutim, za razliku od pridjeva u čijoj su sklonidbi potvrđeni pretežito stari nastavci u množini, u brojeva je samo u jednom primjeru potvrđen stari nastavak, u instrumentalu broja prvi:

30) U doticaju s *prvimi* obitelji (P, 70)

U sklonidbi se jednine čuva razlika između dativa (*-omu*) i lokativa (*-om*) jednako kao i u pridjeva, a u genitivu je podjednako zastupljeno i *-oga* i *-og*. Dakle, završno *-u* koje danas nazivamo naveskom, obveznim je dijelom dativnoga nastavaka i nema narav naveska, ali u genitivu je završno *-a* poprimilo narav naveska jer nije obveznim dijelom nastavka¹⁷.

Genitiv *-og*

31) Došavši do *prvog* šljivika (TLJ, 166)

32) iz *trećeg* sela (P, 117)

33) od *drugog* svieta (K, 169)

¹⁶ O upotrebi i podrijetlu imenica *tisuća* i *hiljada* vidi: BABIĆ 1990: 79-83.

¹⁷ Opširnije o navescima u jeziku zagrebačke škole vidi: HAM 1998.

Genitiv *-oga*

34) pohota *jednoga* bića (MK, 612)

35) sjetio se *prvoga* sastanka (MK, 612)

36) sa prozora *četvrtoga* sprata (TLJ, 194)

Dativ *-omu*

37) da iztrgnu *drugomu* koricu kruha (MST, 8)

38) jedan *drugomu* (KG, 357)

39) već počeo *drugomu* uzoru navraćati (TLJ, 3)

Nije u dativu potvrđen nastavak *-om*, ni nastavak *-ome*.

Lokativ *-om*

40) nije se mogla uočiti u *jednom* satu (TLJ, 194)

41) a u svakom *četvrtom* (TLJ, 134)

Primjera je za lokativ malo, navedena su dva jedina pronađena, pa se ne može zaključivati o odnosu nastavaka *-om*, *-omu*, *-ome*, ali se može pretpostaviti da bi oni bili kao i u Kozarčevih pridjeva: da je lokativ zastupljen samo sa *-om*, kao odredbenim, a da se *-ome* ne može potvrditi – navezak *-e* nije bio dijelom padežnih nastavaka u pridjevno-zamjeničkoj sklonidbi u jeziku zagrebačke škole.

Zaključak

Opis sklonidbe brojeva u Josipa Kozarca pokazuje da je Kozarčeva upotreba brojeva i njihovih padežnih oblika u skladu s normom zagrebačke škole, osobito normom koju propisuje Veber. Od opisa se u Mažuranićevoj slovnici razlikuje po tome što Kozarac ne sklanja glavne brojeve od *pet*, a Mažuranić baš tu sklonidbu propisuje. U Kozarca nema obilježja vukovske norme – brojevi *dva*, *tri*, *četiri* sklonjiva su mu vrsta riječi (vukovci tvrde da se padežni oblici brojeva gube), u broja *dva* razlikuje oblike za muški i ženski rod. U sklonidbi rednih brojeva i broja jedan upotrebljava navezak samo u genitivu: *petoga* i *petog*, a za dativ i lokativ ima nastavke koje propisuje zagrebačka škola – dativ *petomu*, lokativ *petom*. Navezak *e* ne potvrđuje se u Kozarca (nema oblika *petome* i sl.), a tako je i u normi zagrebačke škole.

Literatura

ANIĆ 1971 = ANIĆ V. Jezik Ante Kovačića. Školska knjiga, Zagreb, 1971.

BABIĆ 1986 = BABIĆ S. Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. HAZU-Globus, Zagreb, 1986.

BABIĆ 1990 = BABIĆ S. Hrvatska jezikoslovna čitanka. ŠN, Zagreb, 1990.

BABIĆ 1991 = BABIĆ S., BROZOVIĆ D., MOGUŠ M., PAVEŠIĆ S., ŠKARIĆ I., TEŽAK S. Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. JAZU – Globus, Zagreb, 1991.

BABIĆ 2007 = BABIĆ S., BROZOVIĆ D., ŠKARIĆ I., TEŽAK S. Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. JAZU – Globus, Zagreb, 2007.

BROZOVIĆ 1974 = BROZOVIĆ D. O sufiksu *-er*, *-or* u imeničkim i pridjevskim brojevima i njihovim izvedenicama // Jezik, 1974. № 5.

- BROZOVIĆ 1977 = BROZOVIĆ D. O suvremenoj morfološkoj normi jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne štokavštine uopće // Jezik, 1977. № 1-3.
- BROZOVIĆ 1985 = BROZOVIĆ D. Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće // Jezik, 1985. № 1.
- DANIČIĆ 1950 = DANIČIĆ Đ. Mala srpska gramatika. (pretisak) München, 1983.
- HAM 1998 = HAM S. Jezik zagrebačke filološke škole. MH, Osijek, 1998.
- HAM 2006 = HAM S. Povijest hrvatskih gramatika. Globus, Zagreb, 2006.
- HAM 2009 = HAM S. Pristup jeziku Josipa Kozarca // Šokačka rič 6. Zbornik radova Znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt. 2009. 231-289.
- HAM 2015 = HAM S. Imenice muškoga roda u jeziku Josipa Kozarca // Filologija 2015. № 65. 45-76.
- HAMM 1956 = HAMM J. Deklinacija brojeva 2, 3, 4 // Jezik, 1956. № 1.
- KATIČIĆ 2013 = KATIČIĆ R. Hrvatski jezik, ŠK, Zagreb, 2013.
- MARETIĆ 1910 = MARETIĆ T. Jezik slavonskih pisaca // Rad JAZU, 1910. № 180.
- MARETIĆ 1963 = MARETIĆ T. Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1963.
- MAŽURANIĆ 1866 = MAŽURANIĆ A. Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole. Dio I: Rěčoslovje. Zagreb, 1866.
- SOVIĆ 1985 = SOVIĆ I. Jezik Ksavera Šandora Gjalskog. ŠN, Zagreb, 1985.
- VINCE 1979 = VINCE Z. Povijest hrvatskog književnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća // Jezik, 1979. № 3.
- VINCE 1982 = VINCE Z. Norma u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća // Jezik, 1982. № 2-3.
- VEBER 1876 = VEBER A. Slovnica hrvatska. Zagreb, 1876.